

Critique of the Utilitarian Perspective in Light of Gigerenzer's Criticisms in Cognitive Sciences

Seyyed Mahdi
Mirahmadi

PhD student in Moral Philosophy, Qom University, Qom,
Iran

Seyyed Ahmad
Fazeli

Associate Professor, Department of Philosophy of Ethics,
Qom University, Qom, Iran

Accepted: 12/07/2025

Extended Abstract

1. Introduction

Utilitarianism, as a central theory in normative ethics, is founded on the principle of utility. Its founder, Jeremy Bentham, defined a right action as that which produces the greatest amount of public utility for all relevant individuals (Bentham, 1781, p. 14). Bentham, who equated good with pleasure and evil with pain (Bentham, 1781, p. 15), established what is known as "hedonistic utilitarianism" (Smart, 1973, p. 8). Although later philosophers like John Stuart Mill, Henry Sidgwick (Borchert, 2006), and G.E. Moore (Huka, 2021) developed the theory further, it has consistently faced philosophical critiques. These include the objection that intrinsic value is not exclusive to pleasure, accusing Bentham's view of reducing the concept of value (Kavandi et al., 2013, p. 201), and the claim that utilitarianism is fundamentally incompatible with basic human moral intuitions (ibid., p. 202).

From the perspective of cognitive science, a fundamental question arises concerning the very feasibility of calculating the greatest good. Decision-making theories based on maximization (Rachlin et al., 1981, p. 371) - which underpin Bentham's act-utilitarianism - face significant cognitive challenges, such as unsolvable computational

Received: 08/06/2024

eISSN: 2476-6038

ISSN: 1735-3238

* Corresponding Author: mahdimirahmadi94@gmail.com

How to Cite: Mirahmadi, S. M., Fazeli, S. A. (2025). Critique of the Utilitarian Perspective in Light of Gigerenzer's Criticisms in Cognitive Sciences, *Hekmat va Falsafeh*, 21(82), 267-300. doi: 10.22054/wph.2025.80219.2247

problems and a lack of transparency (Gigerenzer, 2008, p. 23). These critiques suggest that the requirement for complex calculations to maximize utility lacks the necessary "cognitive plausibility", as the human mind operates under significant processing limitations in real-world situations.

In contrast, Herbert Simon's theory of "satisficing" provides a more realistic model of human decision-making. This theory posits that in real-world conditions—due to constraints on time, information, and processing capacity—individuals do not seek the optimal choice but rather one that is merely "good enough" to meet their minimum criteria (Schwartz et al., 2002, p. 1178). By simplifying the decision-making process, this model avoids the cognitive complexities of the classical rational choice model and demonstrates greater practical applicability.

2. Utilitarianism

Utilitarianism is a consequentialist ethical theory asserting that an action is morally right if it produces the greatest amount of good or utility (Driver, 2009). This core principle means that the morality of an act is judged solely by its outcomes, aiming for the greatest positive consequences (Hinman, 2008). Chappell and Crisp (1998) identify three key features of utilitarianism: it is a form of welfarism, it assumes the comparability of welfare across individuals, and it is a type of consequentialist welfarism. A primary distinction within the theory is between act-utilitarianism, which judges the rightness of individual acts by their consequences, and rule-utilitarianism, which focuses on the consequences of adopting general rules (Smart, 1973, p. 6).

The classical formulation of utilitarianism began with Jeremy Bentham, who defined utility in hedonistic terms, equating good with pleasure and evil with pain (Bentham, 1781, p. 15). He argued that the right action is the one that maximizes aggregate pleasure for all affected parties, a view known as hedonistic utilitarianism (Smart, 1973, p. 8). To operationalize this, Bentham proposed a "felicific calculus", using seven criteria — intensity, duration, certainty, propinquity, fecundity, purity, and extent — to quantify pleasure and pain (Driver, 2009). John Stuart Mill later refined this view, rejecting Bentham's purely quantitative approach. Mill introduced a qualitative

distinction among pleasures, arguing that those employing our "higher faculties", such as intellect and morality, are intrinsically superior to base sensual pleasures (Mill, 1863, p. 13). He thus shifted the focus from mere pleasure to a broader concept of happiness.

3. Decision-making

Decision-making is a complex cognitive process involving the selection of a belief or action from among available alternatives. This process is heavily dependent on the values, preferences, and beliefs of the decision-maker. Individuals choose options that best align with their desires and subjective criteria. Simon (1960) noted that decision-making is a composite process of cognition and subjective evaluation, the outcomes of which depend not only on rational factors but also on emotional aspects and individual experiences. An individual's beliefs and understanding of the situation play a crucial role in determining the decision-making path, highlighting the complexity and multifaceted nature of this process (Simon, 1960, p. 2).

A classical theory in this domain is the model of the homo economicus or the economic man (Sternberg et al., 2022, p. 526). This model posits three fundamental assumptions: first, that decision-makers have complete information about all possible options and their potential outcomes; second, that individuals can discern and are sensitive to subtle differences between options; and third, that decision-makers act entirely rationally, making decisions based on precise, logical calculations. This approach emphasizes the logical and quantitative aspects of decision-making, largely overlooking the role of subjective and emotional factors (Edwards, 1954, p. 381). Another significant theory is the Subjective Expected Utility (SEU) theory, which is grounded in the principle that individuals seek to maximize pleasure and reduce pressure in their decisions. This theory involves two key concepts: first, subjective utility, which refers to an individual's personal evaluation of an option's value and benefit, and second, subjective probability, which is based on the individual's estimation of the likelihood of potential outcomes (Sternberg et al., 2022, p. 528).

Rational Choice Theory is an attempt to explain the process of preference and choice based on the hypothesis that humans are logical beings. This theory is founded on the idea that humans have orderly

preferences that remain stable despite superficial changes in how options are presented. According to this framework, individuals compare options based on a specific scale, such as utility, value, or benefit, and ultimately choose the option that best aligns with their preferences, with the ultimate goal being the maximization of utility (Rachlin et al., 1981, p. 370). As an analytical framework in behaviorism, maximization theory is based on the principle that living organisms behave in ways that maximize their utility within their environment. This perspective views behavior as a free choice within constraints imposed by the external environment or biological structure, where organisms make choices that provide the greatest benefit given these limitations (Rachlin et al., 1981, p. 371).

In the early 1950s, researchers began to challenge the concept of unbounded rationality. Simon proposed an alternative approach to explain choice that was more cognizant of human cognitive limitations than rational choice theory. He argued that the assumed goal of maximization is almost always unattainable in real life due to environmental complexity and the limits of human information processing. He suggested that in choice situations, individuals actually seek a satisficing option — one that is "good enough" — rather than maximizing utility (Simon, 1956, p. 132). Simon's alternative to rational choice theory questions not only the processes of evaluating and selecting options but also the motivations that individuals use as criteria in the decision-making process. Therefore, in satisficing, the individual is not looking for the best option, but for an option that is sufficiently good (Schwartz et al., 2002, p. 1178).

Empirical studies suggest that individuals who employ a utility-maximizing approach in their decision-making process may often be dissatisfied with their decisions, whereas such reports are not common for the satisficing theory. Since the problem of choice overload is less pertinent in satisficing, issues like unsolvable computations, multiple criteria, and undefined utility — which challenge Bentham's and Mill's utilitarianism — are largely circumvented. A decision-maker using a satisficing approach can select an option as soon as they encounter one they deem sufficiently desirable. In everyday decisions, people predominantly rely on heuristics (Gigerenzer, 2008), indicating that they seek a "good enough" option more often than they seek to maximize utility (Sternberg et al., 2022, p. 534). Ultimately, the

context determines the appropriate decision-making strategy; for instance, a cardiac surgeon deciding on a surgical procedure must operate based on a maximization logic rather than a satisficing one.

4. Utilitarianism from the Perspective of Decision-Making Theories

Previous sections examined decision-making from the perspectives of maximization and satisficing theories. A critical question is whether the utility central to utilitarian theories can truly be maximized. Cognitive science research deems this impossible. Most critiques here target the maximization of utility, as utilitarians claim an act is moral if it maximizes utility, happiness, or other key concepts. Therefore, this discussion is directly linked to utility-maximization decision theory (Gigerenzer, 2008).

4.1 Cognitive and computational challenges in utilitarian theories

This text examines the cognitive and computational challenges facing utilitarian theories. At the heart of this critique is Jeremy Bentham's philosophy, which posits that a morally right action is one that maximizes utility for all affected individuals. From a cognitive science perspective, performing such a calculation in every single moral scenario seems infeasible. Gigerenzer (2008) argues that the computations required for utilitarian decision-making are practically impossible. Using a chess analogy, he demonstrates how possible outcomes multiply exponentially, creating a computationally unsolvable "social chess" problem, even for advanced computers, let alone the human mind (p. 22). He concludes that utilitarianism is only viable in limited, short-term contexts.

This critique most strongly targets act-utilitarianism, which demands consequence calculations for individual acts. Rule-utilitarianism, focusing on general rules, may circumvent this by allowing for greater deliberation. In defense, Sunstein (2008) contends that Gigerenzer's critique applies only to a narrow range of moral theories, overlooking the diversity within consequentialism (pp. 29-30). Driver and Loeb (2008) defend consequentialism by distinguishing between a criterion of rightness and a decision-making procedure. They argue that most consequentialists, including Bentham and Mill, never intended for complex calculations to be used as a routine decision procedure in every situation (pp. 34-35).

However, this defense is ultimately unconvincing. Even if moral agents are not expected to constantly calculate, the core utilitarian standard — that the right action is the one that actually maximizes utility — remains cognitively inaccessible. If an agent cannot identify the utility-maximizing act in complex, real-world scenarios, the theory's normative guidance becomes practically void. Therefore, the fundamental impossibility of the required calculations, as highlighted by Gigerenzer, remains a serious challenge for classical utilitarian theories.

4.2 Ambiguity in Defining Utility

Gigerenzer critiques utilitarianism for its lack of a transparent definition of utility, arguing it prevents a precise calculative metric, thereby undermining its normative guidance (Gigerenzer, 2008, p. 23). This is particularly problematic for Mill's theory, where the core concept of "happiness" is too vague for an agent to operationalize for maximization.

Driver and Loeb (2008) respond that the maximization criterion is a standard of rightness, not a required decision procedure. They argue moral agents can logically disregard far-fetched possibilities (like a child becoming a tyrant) without invalidating the theory (p. 36). However, this fails to resolve the fundamental conceptual ambiguity in "maximizing happiness", which severely limits the theory's practical application.

4.3 The Multi-Criteria Challenge

A further critique is that one cannot maximize utility when multiple, competing criteria exist (Gigerenzer, 2008, p. 23). Driver and Loeb (2008) counter with a portfolio analogy: an investor diversifies not to reject profit maximization, but due to uncertainty about which stock will yield the most. Similarly, a moral agent might choose a "portfolio" of satisfactory actions because they cannot identify the single utility-maximizing act (p. 38).

Gigerenzer's ultimate solution is the use of heuristics. Since consequence calculation is infeasible, he argues we must rely on simple, satisficing-based decision rules, often embedded in social institutions that automatically guide moral behavior.

5. Conclusion

This study reinterpreted core components of utilitarianism to evaluate Gerd Gigerenzer's critiques of consequentialism. By explicating two primary decision-making theories (maximization vs. satisficing), it further clarified the relationship between utilitarian tenets and cognitive science. Gigerenzer's central argument is that utilitarianism faces several cognitive challenges: 1) The computational intractability of the required calculations, rendering "social chess" unsolvable for both human and artificial minds; 2) The inherent ambiguity in defining "good" or "pleasure", which prevents a consensus necessary for reliable calculation; and 3) The impossibility of maximizing a multi-person-dependent good across all affected individuals. The study concludes that moral action, both normatively and descriptively, is ultimately based on heuristics.

Keywords: Utilitarianism, Cognitive Sciences, Profit Maximization Theory, Satisficing Theory, Gerd Gigerenzer, Decision-Making Theories.

نقد دیدگاه فایده‌گرایی با نظر به اشکالات گیگز نزر در علوم‌شناختی

سید مهدی میراحمدی * دانشجوی دکتری فلسفه اخلاق، دانشگاه قم، قم، ایران

سید احمد فاضلی دانشیار گروه فلسفه اخلاق، دانشگاه قم، قم، ایران

چکیده

فایده‌گرایی یکی از نظریات اخلاق هنجاری همواره محل منازعه فیلسوفان بوده است. این نظریه در رویکردهای کلاسیک خود بیانگر آن است عملی به لحاظ اخلاقی خوب تلقی می‌شود که بیشترین میزان خیر را برای بیشترین افراد به ارمغان آورد. فیلسوفان اخلاق همواره به اشکالاتی در مورد مؤلفه‌های اساسی این نظریه برخورد کرده‌اند که در آثار فرانکنا، جی جی اسمارت و دیگران قابل مشاهده است. این اشکالات از چشم‌انداز فلسفی وارد شده است. از طرف دیگر نظریات تصمیم‌گیری در علوم‌شناختی و روان‌شناسی شناختی در رویکرد بیشینه‌سازی سود و رویکرد رضایت‌بخش دنبال می‌شود. گِرد گیگز نزر در یکی از مقالات خود به نحو اجمالی اشاره‌ای به برخی از کاستی‌های نظریه پیامدگرایی از منظر علوم‌شناختی داشته است. در این پژوهش تلاش شده است تبیین دقیق‌تری از فایده‌گرایی و نظریات تصمیم‌گیری ارائه شود و اشکالات گیگز نزر مورد نقد و بررسی قرار گیرد. به نظر می‌رسد بر اساس نظریه بیشینه‌سازی سود، امکان تحقق مؤلفه‌های فایده‌گرایی کلاسیک و به‌طور ویژه فایده‌گرایی مدنظر بنتام وجود ندارد. همچنین امکان محاسبه چنین پیامدهایی چه به‌وسیله ذهن و چه ماشین‌های محاسباتی همان‌طور که در تقریر گیگز نزر به نحو کلی به آن اشاره شده است، امری غیرممکن است. همچنین وجود معیارهای متعدد، اختلاف نظرهای شخصی در تحقق و بیشینه‌سازی خیر از دیگر عواملی است که از نگاه علوم‌شناختی چنین محاسباتی را غیرممکن می‌سازد.

کلیدواژه‌ها: فایده‌گرایی، علوم‌شناختی، نظریه بیشینه‌سازی سود، نظریه رضایت‌بخش، گرد گیگز نزر، نظریات تصمیم‌گیری.

۱. مقدمه

در میان نظریات اخلاق هنجاری، فایده‌گرایی یکی از مهم‌ترین مباحثی که است که بخش بزرگی از نوشته‌های اخلاقی را به خود اختصاص داده است. نظریه فایده‌گرایی در ابتدا در آثار جرمی بنتام فیلسوف قرن نوزدهم دیده می‌شود. بنتام در نظریه خود در بیان معیاری برای تعیین خوب و بد نظریه فایده‌گرایی مطرح کرده است. بنابر نظر بنتام فعلی که بالاترین میزان سود همگانی را برای افراد ذی‌ربط پدید آورد به‌عنوان عمل درست در نظر گرفته می‌شود (Bentham, 1781: 14). سود‌گرایی موردنظر بنتام رویکردی تجمیعی دارد، به این معنا که ما را ملزم می‌کند تا در پی ایجاد بیشترین میزان سود و خوشی آن‌هم به‌صورت کلی باشیم و به تعبیر سود‌گرایان ایجابی، به دنبال بیشینه کردن سود و سعادت جمعی باشیم. این نظریه را فایده‌گرایی لذت‌گرایانه نامیده‌اند (Smart, 1973: 8). در نظر جرمی بنتام، خوب مرادف و مساوی با لذت است. تنها لذت است که خوب و فقط درد بد است (Bentham, 1781: 15). بعد از بنتام جان استوارت میل را می‌توان از دیگر نظریه‌پردازان فایده‌گرایی دانست. برخلاف رویکرد بنتام که امر اخلاقی را منحصراً در لذت و لذت‌ها یک امر کلی و واحد در نظر می‌گرفت، میل متقاعد شده بود که برخی از انواع لذت به دلیل ویژگی‌های ذاتی‌شان ارزشمندتر از سایرین هستند. اگرچه که او در کلیت فایده‌گرایی با بنتام هم‌نظر بود اما در برخی موارد با نظرات او مخالف بود. بعد از میل، سیدجیووک و مور از دیگر فیلسوفانی بودند که طرفدار نوعی از فایده‌گرایی بودند. به‌طور کلی سیدجیووک بر خود‌گرایی، اخلاق مبتنی بر شهود و فایده‌گرایی تأکید می‌کرد (Borchert, 2006). دیدگاه هنجاری مور متکی بر نتیجه‌گرایی غیرشخصی بود؛ یعنی عمل درست آن چیزی است که بیشترین خیر کلی را در پی داشته باشد و باید به‌طور بی‌طرفانه به آن نگاه شود (Huka, 2021)؛ اما صرف بیان نظریات فایده‌گرایانه تمام ماجرا نیست. این دست از نظریات همواره موردنقد فیلسوفان قرار می‌گرفت. مور در برابر نظریه بنتام به عدم انحصار ارزش ذاتی در لذت اشاره می‌کند و رویکرد او را نوعی تقلیل دادن مفهوم ارزش به لذت‌ها می‌داند (کاوندی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۰۱). همچنین به ناسازگاری فایده‌گرایی

با شهودهای اساسی انسان‌ها اشاره شده است (همان: ۲۰۲). این دسته از نقدها را لازم است که در دسته اشکالات فلسفی و نظری به نظریات فایده‌گرایانه قرار دهیم.

اما از دریچه علوم‌شناختی و به‌طور خاص مباحث روان‌شناسی شناختی، مسیر جدیدی برای بررسی نظریات فایده‌گرایانه باز می‌شود. آیا اساساً محاسبه بیشترین سود امر ممکن است؟ به‌طور کلی در این نوشتار دو رویکرد اساسی در نظریات تصمیم‌گیری بیان می‌شود. اولین رویکرد در فرآیند تصمیم‌گیری را نظریه بیشینه‌سازی نام نهاده‌اند. بر اساس نظریه بیشینه‌سازی، یک موجود زنده به‌منظور به حداکثر رساندن مجموعه‌ای از مطلوبیت‌ها در محیط خود رفتار می‌کند (Rachlin et al., 1981: 371). گیگرنزر در اثر خود مشکل محاسبات حل‌نشده، تعدد معیار و عدم وجود شفافیت مدنظر را در نظریات پیامدگرایی مطرح می‌کند (Gigerenzer, 2008: 23). این اشکال در اثر او به نحو کلی و غیردقیق مطرح شده است و همین امر باعث شده است که دیگر متفکرین به جهت دامنه وسیع نظریات پیامدگرا اشکالات او را وارد ندانند. به نظر می‌رسد این مشکلات تنها به برخی از انواع فایده‌گرایی مربوط می‌شود. برای توضیح بیشتر لازم است ابتدا نگاهی به نظریات پیامدگرا داشته باشیم. به‌طور خاص در فایده‌گرایی کنش‌محور که درستی یا نادرستی یک رفتار تنها از طریق پیامدهای آن مورد قضاوت قرار می‌گیرد این اشکالات بیشتر مجالی برای جولان پیدا می‌کنند. اگر بخواهیم شفاف‌تر به آن نگاه کنیم نظریه بنتام خط اول این انتقادات قرار می‌گیرد. چراکه بنتام برای نظریه خویش انجام محاسبات خاص را لازمه رسیدن به فایده مدنظر می‌داند. بنابراین به نظر می‌رسد که اگرچه اشکالات گیگرنزر به‌طور کلی بر نظریه پیامدگرایی مطرح می‌شود اما فایده‌گرایی بنتام و تا حدودی میل، بر اساس رویکرد بیشینه‌سازی خالی از دقت شناختی است.

همچنین برای تبیین بیشتر اشکالات شناختی لازم است رویکرد دیگری را در نظریات تصمیم‌گیری بررسی کنیم که به نظریه تصمیم‌گیری رضایت‌بخش شناخته می‌شود. بنابر نظریه رضایت‌بخش مردم برای رسیدن به گزینه مورد رضایت، تنها کالاها را بر اساس میزان رضایتی که مدنظر دارند بررسی می‌کنند. در جستجوی گزینه موردنظر زمانی که فرد

با کالایی که از نظر او به‌اندازه کافی خوب است، روند تصمیم‌گیری را متوقف می‌کند و همان را انتخاب می‌کند. جایگزین سایمون برای تئوری انتخاب عقلانی نه تنها فرآیندهای ارزیابی و انتخاب گزینه‌ها، بلکه انگیزه‌هایی که فرد در روند تصمیم‌گیری آن‌ها را ملاک قرار می‌دهد را نیز زیر سؤال می‌برد؛ بنابراین در فرایند تصمیم‌گیری رضایت‌بخش، فرد به دنبال بهترین گزینه نیست بلکه دنبال گزینه به‌اندازه کافی خوب است (Schwartz et al., 2002: 1178). به نظر می‌رسد از آنجایی که مشکل تعدد گزینه‌ها در روند تصمیم‌گیری رضایت‌بخش وجود ندارد، اشکال محاسبات حل‌نشدنی، تعدد معیار و عدم تعیین فایده مدنظر در این نوع از تصمیم‌گیری مطرح نمی‌شود.

برای استخراج داده‌ها در این پژوهش از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است و همچنین روش کار در اینجا به صورت توصیفی تحلیلی است. نحوه کار در این پژوهش بدین صورت بوده است که در ابتدا مؤلفه‌های مربوطه در نظریه فایده‌گرایی و نظریات تصمیم‌گیری که در نقد و بررسی‌ها مورد نیاز بوده است استیاد شده و مورد بازتقریر قرار گرفته است. از آنجایی که تبیین و بازخوانی این مؤلفه در آثار مربوط به صورتی که در این نوشتار موجود است دیده نشده، این پژوهش باهدف بازتقریر این مؤلفه‌ها، سعی در توصیف و تحلیل عناصر اصلی هر یک از نظریات را داشته و بنابراین به هیچ‌عنوان کار توصیفی در این نوشتار موردنظر نیست.

۲. فایده‌گرایی

۲.۱. تعریف

فایده‌گرایی دیدگاهی است که بر اساس آن عملی به لحاظ اخلاقی درست است که بیشترین خیر را ایجاد می‌کند (Driver, 2009). همچنین از نظر هیمن فایده‌گرایان به صورت کلی ادعا دارند تنها کنشی را می‌توان اخلاقی دانست که بیشترین میزان سود و یا بیشترین پیامد مثبت را بتواند ایجاد کند (Hinman, 2008). به عقیده درایور فایده‌گرایی

نوعی نتیجه‌گرایی^۱ است: یعنی عمل درست کاملاً بر اساس پیامدهای تولیدشده درک می‌شود (Driver, 2009).

چپل و کریسپ سه ویژگی برای فایده‌گرایی ذکر کرده‌اند (chappel et al., 1998). اولاً، فایده‌گرایی معمولاً نسخه‌ای از رفاه‌گرایی^۲ است. دوم، فرض بر این است که ما می‌توانیم رفاه را در زندگی افراد مختلف مقایسه کنیم. سوم، فایده‌گرایی یک نوعی از نتیجه‌گرایی رفاهی است.

۲-۲. مفهوم فایده و انواع فایده‌گرایی

ما برای فهم صحیح اشکالاتی که به فایده‌گرایی وارد می‌شود، لازم است تا مروری مختصر بر انواع فایده‌گرایی داشته باشیم؛ بنابراین نیازمند آنیم در ابتدا تعریف و تبیین مشخصی از مفهوم فایده داشته باشیم. در رویکردهای مختلف فایده‌گرایی، چنین به نظر می‌رسد که هر کدام از پیشگامان این نظریه، تعریف خاصی را از مفهوم فایده بیان کرده‌اند به‌طور کلی دو نوع رویکرد در فایده‌گرایی وجود دارد: اولین آن‌ها فایده‌گرایی کنش‌محور^۳ است که بیان می‌کند درستی یا نادرستی یک رفتار تنها از طریق پیامدهای آن مورد قضاوت قرار می‌گیرد. از طرف دیگر رویکرد فایده‌گرایی قانون‌محور^۴ نتایج یک فعل جزئی را مورد توجه قرار نمی‌دهد بلکه نتایج قبول یک قاعده کلی را مدنظر قرار می‌دهد (Smart, 1973: 6).

۲-۲-۱. بتنام و مفهوم لذت

به نظر می‌رسد توجه اصلی اشکالات علوم شناختی بر فایده‌گرایی بیشتر متوجه رویکرد بتنام باشد. از این جهت نسبت به سایر فیلسوفان بیشتر به آن می‌پردازیم. جرمی بتنام متأثر از روایت هابز از طبیعت انسان و بیان هیوم از فایده اجتماعی بود. او معتقد بود که انسان‌ها توسط دو اصل لذت و درد به هر سمت و سویی کشانده می‌شوند. او می‌نویسد:

1 consequentialism

2 Welfarism

3 act-utilitarianism

4 rule-utilitarianism

«آن‌ها در هر کاری که انجام می‌دهیم، در هر چیزی که می‌گوییم، در هر چیزی که فکر می‌کنیم بر ما حکومت می‌کنند» (Bentham, 1781: 14).

منظور از سود در فلسفه بنتام این است که باید هر عملی را به اعتبار افزایش و کاهش که در میزان سود و لذت افراد ذی‌ربط ایجاد می‌کند، ارزیابی و ارزش‌گذاری کرد. پس درواقع باید نتایج و مقدار سودی که از آن‌ها به دست می‌آید را بررسی کرد و برای آن ترتیبی در نظر گرفت. پس از آن، فعلی که بالاترین میزان سود همگانی را برای افراد ذی‌ربط پدید آورد به‌عنوان عمل درست در نظر گرفته می‌شود (ibid: 15)؛ بنابراین سودگرایی موردنظر بنتام رویکردی تجمیعی دارد، به این معنا که ما را ملزم می‌کند تا در پی ایجاد بیشترین میزان سود و خوشی آن‌هم به‌صورت کلی باشیم و به تعبیر سودگرایان ایجابی، به دنبال بیشینه کردن^۱ سود و سعادت جمعی برآییم. این نظریه را فایده‌گرایی لذت‌گرایانه^۲ نامیده‌اند (Smart, 1973: 8).

از آنجایی که محاسبه و مقایسه پیامد اعمال امری دشوار است، بنتام مکانیزمی را برای پی‌بردن به میزان سود طراحی کرده است. مکانیزمی که او طراحی و تعبیه کرده به ماشین حساب لذت سنج^۳ معروف است. او هفت بُعد از ابعاد لذت را به‌عنوان معیارهای لذت معرفی می‌کند و درنهایت عملی را که بر طبق این ملاک‌ها بیشترین میزان لذت را به بار می‌آورد را به‌عنوان عمل درست و اخلاقی تعیین می‌کند. این هفت بُعد عبارت‌اند از: شدت^۴، مدت^۵، قطعیت یا یقین^۶، قرب^۷ (نقد یا نسیه بودن لذت و درد به بار آمده) خلوص^۸، بارآوری و درجه حاصل‌خیزی^۹ و شمول^{۱۰} (در نظر گرفتن دامنه و تعداد افرادی که تحت

1 Maximize

2 Hedonistic Utilitarianism

3 Felsitic Calculus

4 Intensity

5 Duration

6 certainty or uncertainty

7 propinquity or remoteness.

8 Purity

9 Fecundity

10 Extent

تأثیر لذت و درد قرار می گیرند). این موارد به عنوان ملاک‌ها و معیارهای کمی در ترجیح و تفاضل بین لذات و آلام به کار می آیند (Driver, 2009). نکته‌ای که لازم است در تبیین مفهومی لذت از دیدگاه بنتمام لحاظ شود آن است که اساساً برای او هیچ‌یک از افعال انسانی ذاتاً خوب یا بد نیستند. حتی بنیادی‌ترین مفاهیم اخلاقی مانند استقلال و آزادی اگر در دیدگاه او امری مطلوب در نظر گرفته می‌شود به سبب این است که ابزاری برای رسیدن به لذت هستند و این دیدگاه به وضوح با وظیفه‌گرایی و یا اخلاق فضیلت در تضاد است (Driver, 2009).

۲-۲-۲. جان استوارت میل و مفهوم فایده

جان استوارت میل فیلسوف بریتانیایی از طرفداران فایده‌گرایی و پیرو بنتمام بود. به‌طور کلی نگاه میل در چهارچوب نظریه فایده‌گرایی متوقف بر آن بود که لازم است نظریه زندگی را به عنوان بنیان اخلاق در نظر گرفته شود (Mill, 1863: 9). برخلاف رویکرد بنتمام که امر اخلاقی را منحصرأ در لذت می‌دید و لذت را یک امر کلی و واحد در نظر می‌گرفت، میل متقاعد شده بود که برخی از انواع لذت به دلیل ویژگی‌های ذاتی‌شان ارزشمندتر از سایرین هستند.

اگرچه که او در کلیت فایده‌گرایی با بنتمام هم‌نظر بود اما در برخی موارد با نظرات او مخالف بود. بنتمام معتقد بود که هیچ تفاوت کیفی بین لذت‌ها وجود ندارد، فقط تفاوت‌های کمی وجود دارد. میل باور داشت که لذت‌گرایی بنتمام بیش از حد وحدت‌گرایانه است. او با این نظر بنتمام که هیچ تفاوتی میان کیفیت لذت‌های مختلف وجود ندارد به هیچ وجه هم‌دل نبود و باعث شد تغییر معناداری در معیار فایده در فایده‌گرایی او ایجاد شود. میل به جای استفاده از لذت، مفهوم خوشبختی^۱ را در نظریه خود قبول کرد که معنای وسیعی از لذت را در برداشت. استوارت میل معتقد بود آسیب رساندن به حیوانات همان‌قدر از نظر اخلاقی بد است که آسیب رساندن به انسان‌ها مذموم و ناپسند است (Driver, 2009). طبق

1 Happiness

نظر میل لذت‌هایی که صرفاً به لذت‌های جسمانی مربوط نمی‌شود نسبت به لذت‌های حسی که در انسان و حیوان مشترک است، ارزش بالاتری را در خود دارند. میل با طرح این پرسش که کدام ویژگی ذاتی یک لذت می‌تواند آن را بهتر از سایر لذت‌ها در نظر آورد، به‌سوی این ادعا حرکت می‌کند که لذت‌های با ارزش‌تر آن‌هایی هستند که توانایی‌های بالاتر قوای آدمی را به کار می‌گیرند که برخی از آن‌ها لذت‌های عقل، احساسات و تخیل و احساسات اخلاقی است (Mill, 1863: 13).

میل در مورد معیار محاسبه و اندازه‌گیری لذت و شادی در جوامع انسانی، نظر دقیقی ارائه نمی‌کند. آنچه می‌توانیم از او ببینیم سخنی است که در مورد مشکل فقر در جهان می‌گوید.

۳. نظریه‌های تصمیم‌گیری

تصمیم‌گیری یکی از فرآیندهای پیچیده شناختی است که به انتخاب یک باور یا عمل از میان گزینه‌های موجود می‌پردازد. این فرآیند به‌شدت وابسته به ارزش‌ها، ترجیحات و باورهای فرد تصمیم‌گیرنده است. هر فرد با در نظر گرفتن این عوامل، گزینه‌هایی را که بیشترین تطابق را با خواسته‌ها و معیارهای ذهنی او دارند، انتخاب می‌کند. سایمون در سال ۱۹۶۰ به این نکته اشاره کرده است که تصمیم‌گیری یک فرآیند ترکیبی از شناخت و ارزیابی ذهنی است که نتایج آن نه‌تنها به عوامل منطقی بلکه به جنبه‌های هیجانی و تجربیات فردی نیز وابسته است. در این میان، باورها و درک فرد از موقعیت نقش مهمی در تعیین مسیر تصمیم‌گیری ایفا می‌کنند و این امر نشان‌دهنده پیچیدگی و چندوجهی بودن این فرآیند است (Simon, 1960: 2).

تاریخچه توجه به تصمیم‌گیری در علوم مختلف نشان می‌دهد که اقتصاددانان از اولین افرادی بودند که به مطالعه این موضوع پرداختند. آن‌ها نظریه‌های تصمیم‌گیری را با استفاده از روش‌های ریاضیاتی و مدل‌سازی کمی توسعه دادند. یکی از نظریه‌های کلاسیک در

این زمینه، *الگوی زن و مرد/اقتصادی*^۱ است (استرنبرگ و همکاران، ۱۴۰۱: ۵۲۶). این الگو سه پیش فرض اساسی را مطرح می کند. نخست، فرض بر این است که تصمیم گیرندگان از تمامی گزینه های ممکن و نتایج احتمالی آن ها آگاهی کامل دارند. دوم، فرض می شود که افراد توانایی تشخیص تفاوت های جزئی میان گزینه ها را دارند و به این تفاوت ها حساس هستند. سومین پیش فرض این است که تصمیم گیرندگان در انتخاب های خود کاملاً عقلانی عمل می کنند و بر اساس محاسبات منطقی و دقیق تصمیم می گیرند. این رویکرد بر جنبه های منطقی و کمی فرآیند تصمیم گیری تأکید دارد و نقش عوامل ذهنی و هیجانی را کمتر در نظر می گیرد (Edwards, 1954: 381).

یکی دیگر از نظریه های مهم در این حوزه، *نظریه فایده ذهنی مورد انتظار*^۲ است. این نظریه بر این اصل استوار است که افراد در تصمیم گیری های خود به دنبال به حداکثر رساندن لذت و کاهش فشارها هستند. در این رویکرد، دو مفهوم کلیدی وجود دارد: نخست، فایده ذهنی است که به معنای ارزیابی ذهنی فرد از ارزش و سودمندی یک گزینه است. این ارزیابی معمولاً بر اساس داوری های شخصی و ذهنی فرد انجام می شود و می تواند متأثر از تجربیات و باورهای او باشد. دومین مفهوم، احتمال ذهنی است که بر اساس برآوردهای فرد از نتایج احتمالی گزینه ها شکل می گیرد. این برآوردها از طریق تفکر و تحلیل ذهنی به دست می آیند و می توانند به تصمیم گیری منطقی تر و آگاهانه تر کمک کنند. این نظریه با تأکید بر جنبه های ذهنی و ارزیابی شخصی در فرآیند تصمیم گیری، تلاش می کند تبیینی جامع تر از تصمیم گیری ارائه دهد که عوامل شناختی، تجربی و منطقی را در بر می گیرد (استرنبرگ و همکاران، ۱۴۰۱، ص ۵۲۸).

نظریه فایده ذهنی مورد انتظار در ابتدا به عنوان یک نظریه توصیفی در علم اقتصاد معرفی شد که هدف آن توضیح و پیش بینی رفتار اقتصادی افراد بود. این نظریه بر این اصل استوار است که انسان ها در تصمیم گیری های خود به دنبال حداکثر کردن سود و منفعت

1 Economic man and woman

2 Subjective expected utility theory

شخصی خود هستند و این سود را بر اساس ارزیابی ذهنی خود از ارزش گزینه‌ها تعیین می‌کنند. بر اساس این نظریه، هر فرد با توجه به احتمالات ذهنی خود درباره نتایج تصمیم‌ها و ارزیابی ذهنی خود از سودمندی آن‌ها، گزینه‌ای را انتخاب می‌کند که بیشترین فایده ذهنی مورد انتظار را برای او به همراه داشته باشد. با این حال، این نظریه فراتر از اقتصاد، در سایر علوم نیز تأثیر گذار بوده است.

نظریه فایده ذهنی مورد انتظار در علم اقتصاد به عنوان یک نظریه توصیفی در خصوص کنش‌های اقتصادی مردم مطرح شده بود که در نوع خود یک نظریه توصیفی به شمار می‌آمد (Briggs, 2023)؛ اما در روان‌شناسی رفتاری، هنگامی که از تحلیل رفتار موجودات زنده صحبت می‌شود معمولاً تبیین مشابهی بر اساس نظریه بیشینه‌سازی^۱ و نظریه‌های جایگزین آن مطرح می‌شود. هم در اقتصاد هم در روان‌شناسی، هنگام تبیین و پیش‌بینی رفتار کنشگران زنده تقریباً می‌توانیم بینیم که بر اساس این دو نظریه شواهد خارجی تبیین می‌گردد. البته در اقتصاد و ریاضیات همواره روش‌های محاسباتی برای این صورت‌بندی کفایت می‌کند اما در روان‌شناسی آنچه تعیین‌کننده است، آزمایش‌های مختلفی است که بر روی موجودات زنده انجام می‌شود. از آنجایی که این نوشتار متمرکز بر رفتار کنشگران است، پس بحث را از منظر نظریه بیشینه‌سازی ادامه می‌دهیم.

۳-۱. نظریه بیشینه‌سازی

نظریه انتخاب عقلانی تلاشی است برای توضیح فرآیند ترجیح و انتخاب بر مبنای فرضیه‌ای که انسان‌ها را به عنوان موجوداتی منطقی در نظر می‌گیرد. این نظریه بر این ایده استوار است که انسان‌ها ترجیحات منظمی دارند و این ترجیحات در برابر تغییرات ظاهری یا نحوه توصیف گزینه‌ها پایدار باقی می‌مانند. به بیان دیگر، چارچوب انتخاب عقلانی بر این فرض بنا شده است که افراد به شکلی سیستماتیک و با توجه به منطق تصمیم‌گیری می‌کنند. بر اساس این نظریه، انسان‌ها زندگی را به گونه‌ای می‌بینند که در آن تمامی گزینه‌های ممکن

1 Maximization theory

پیش رویشان قرار دارد. این گزینه‌ها شامل هزینه‌ها و مزایای مرتبط با هر انتخاب هستند و فرض بر این است که افراد اطلاعات کاملی در مورد این گزینه‌ها و پیامدهای احتمالی آن‌ها دارند.

بر اساس این چارچوب، افراد گزینه‌ها را با یکدیگر مقایسه می‌کنند و این مقایسه‌ها را بر اساس یک مقیاس مشخص انجام می‌دهند. این مقیاس می‌تواند مطلوبیت، ارزش یا فایده هر گزینه باشد. در نهایت، انسان‌ها تصمیم می‌گیرند که گزینه‌ای را انتخاب کنند که بیشترین تطابق را با ترجیحات، ارزش‌ها یا مطلوبیت‌هایشان داشته باشد؛ به عبارت دیگر، هدف نهایی در این نظریه، به حداکثر رساندن ترجیحات یا سودمندی است. این دیدگاه بر این اصل تأکید دارد که تصمیم‌گیری انسان‌ها عمدتاً عقلانی و منطقی است و به شکلی محاسبه‌ای انجام می‌شود. نظریه انتخاب عقلانی اگرچه در برخی جنبه‌ها قابل توجه و تأثیرگذار است، اما در توضیح رفتارهایی که تحت تأثیر هیجانات یا عوامل غیرمنطقی هستند، محدودیت‌هایی دارد و همین امر زمینه‌ساز نقدهای مختلف به آن شده است (Rachlin et al., 1981: 370).

نظریه بیشینه‌سازی به عنوان یک چارچوب تحلیلی در رفتارشناسی، بر این اصل استوار است که موجودات زنده به گونه‌ای رفتار می‌کنند که مطلوبیت‌های خود را در محیط اطراف به حداکثر برسانند. این نظریه نه تنها برای تبیین بلکه برای پیش‌بینی رفتار نیز طراحی شده است. از این دیدگاه، هر انتخاب یا رفتاری که توسط یک موجود زنده انجام می‌شود، نتیجه ارزیابی مزایا و معایب گزینه‌های موجود است. نظریه بیشینه‌سازی به‌ویژه در نظریات انگیزش مطرح شده توسط افرادی چون لوب، لوین و نئوهولیانس قابل مشاهده است. این نظریات، با وجود تمرکز بر جنبه‌های متفاوتی از رفتار، بر ایده کلی تلاش برای به حداکثر رساندن مطلوبیت‌ها تکیه دارند (Rachlin et al., 1981: 370).

نظریه بیشینه‌سازی را می‌توان در رویکرد اقتصادی به تحلیل رفتار یافت. این رویکرد، رفتار را به عنوان یک انتخاب آزاد در چارچوب محدودیت‌هایی که توسط محیط خارجی یا ساختار بیولوژیکی تحمیل می‌شوند، تبیین می‌کند. برای مثال، محدودیت‌های محیطی

می‌توانند شامل منابع محدود، شرایط جغرافیایی یا اجتماعی باشند، درحالی‌که محدودیت‌های بیولوژیکی ممکن است به ساختار بدنی یا توانایی‌های شناختی مربوط شوند. از این منظر، موجودات زنده، انتخاب‌هایی را انجام می‌دهند که با توجه به محدودیت‌های موجود، بیشترین فایده را برای آن‌ها فراهم کند. این تحلیل اقتصادی از رفتار، بر مبنای ترکیبی از اصول روان‌شناسی و نظریات اقتصادی شکل گرفته است (ibid: 371).

بیشینه‌سازی را می‌توان بر اساس سه جز تبیین کرد. نخستین جزء، استانداردهای بالا و تمایل به انتخاب بهترین گزینه است. این امر نشان‌دهنده حساسیت موجودات زنده به کیفیت و ارزش گزینه‌های موجود است. دومین جزء، جستجوی همه‌جانبه گزینه‌ها و بررسی دقیق آن‌هاست. این مرحله، فرآیندی پیچیده و زمان‌بر است که نیازمند تحلیل دقیق تمامی گزینه‌های موجود و ارزیابی سود و زیان هر یک از آن‌هاست. سومین جزء، دشواری تصمیم‌گیری و ناامیدی ناشی از تلاش برای انتخاب بهترین گزینه است. این چالش‌ها نشان می‌دهند که فرآیند بیشینه‌سازی نه تنها منطقی بلکه از نظر روان‌شناختی نیز پیچیده است (Schwartz et al., 2002: 1193).

با این حال، همه محققین این سه مؤلفه را اجزای اصلی نظریه بیشینه‌سازی نمی‌دانند. برخی از آن‌ها تفاوت‌هایی میان استراتژی و هدف قائل شده‌اند. برای مثال، استراتژی ممکن است شامل فرآیند جستجوی همه‌جانبه باشد، درحالی‌که هدف اصلی می‌تواند بر انتخاب گزینه‌ای با بیشترین مطلوبیت تمرکز کند. این اختلاف‌نظرها نشان‌دهنده گستردگی و انعطاف‌پذیری نظریه بیشینه‌سازی است و نشان می‌دهد که این چارچوب تحلیلی می‌تواند با رویکردهای مختلف و در زمینه‌های گوناگون تفسیر شود. بحث در مورد این تفاوت‌ها، فرصتی برای تحلیل‌های عمیق‌تر و پیشبرد تحقیقات در حوزه رفتارشناسی فراهم می‌کند (Hughes et al., 2017: 575).

تصور کلی همواره بر این اصل استوار است که وجود گزینه‌های روی میز مزایای بیشتری برای انتخاب‌کننده به همراه دارد؛ اما حقیقت این است که افراد نمی‌توانند از میان

گزینه‌های بی‌نهایت، انتخاب صحیحی داشته باشند. به عنوان مثال یک شخص از میان ۶ نوع شکلات، انتخاب بهتری دارد تا ۲۴ نوع از آن (Iyengar et al., 2000: 998). هرچه گزینه‌های بیشتری وجود داشته باشد، احتمال اینکه فرد انتخاب غیربینه داشته باشد، بیشتر می‌شود و این چشم‌انداز ممکن است هر لذتی را که از انتخاب واقعی‌اش به دست می‌آورد، تضعیف کند (Schwartz et al., 2002: 1179).

۲-۳. نظریه رضایت‌بخش

همان‌طور که اشاره شد نظریه پردازی در مورد تصمیم‌گیری همواره انسان‌ها را موجوداتی در نظر می‌گرفتند که در تمام تصمیمات خود به صورت کاملاً عقلانی رفتار می‌کنند و همه جنبه‌های یک تصمیم را به سنجش می‌گذارند؛ اما در اوایل دهه ۱۹۵۰، برخی از محققان مفهوم عقلانیت نامحدود را به چالش کشیدند. اقتصاد رفتاری مدرن تصدیق کرده است که فرض اطلاعات کاملی که نظریه انتخاب عقلانی را مشخص می‌کند، غیرقابل قبول است. انسان‌ها هنگام تصمیم‌گیری منابع و زمان محدودی دارند و بنابراین اغلب سعی می‌کنند تا حد ممکن به بهینه‌سازی^۱ نزدیک شوند (استرنبرگ و همکاران، ۱۴۰۱: ۵۳۰).

سیمون رویکردی را برای توضیح انتخاب پیشنهاد کرد که بیشتر از نظریه انتخاب عقلانی، به محدودیت‌های شناختی انسان آگاهی داشت. سیمون استدلال کرد که هدف مفروض بهینه‌سازی تقریباً همیشه در زندگی واقعی غیرقابل تحقق است، هم به دلیل پیچیدگی محیط انسانی و هم به دلیل محدودیت‌های پردازش اطلاعات انسانی. او پیشنهاد کرد که در موقعیت‌های انتخابی، افراد در واقع به جای حداکثرسازی مطلوبیت، به دنبال گزینه رضایت‌بخش هستند (Simon, 1956: 132).

بنابر نظریه رضایت‌بخش مردم برای رسیدن به گزینه مورد رضایت، مردم تنها کالاها را بر اساس میزان رضایتی که مدنظر دارند بررسی می‌کنند. در جستجوی گزینه موردنظر زمانی که فرد با کالایی که از نظر او به اندازه کافی خوب است، روند تصمیم‌گیری را

1 optimizing

متوقف می‌کند و همان را انتخاب می‌کند. جایگزین سایمون برای تئوری انتخاب عقلانی نه تنها فرآیندهای ارزیابی و انتخاب گزینه‌ها، بلکه انگیزه‌هایی که فرد در روند تصمیم‌گیری آنها را ملاک قرار می‌دهد را نیز زیر سؤال می‌برد؛ بنابراین در فرایند تصمیم‌گیری رضایت‌بخش، فرد به دنبال بهترین گزینه نیست بلکه دنبال گزینه به‌اندازه کافی خوب است (Schwartz et al., 2002: 1178).

اگرچه کار سایمون در مورد عقلانیت محدود در انسان‌ها تأثیرگذار بود و می‌توان آن را منشأ اقتصاد رفتاری دانست، اما تمایز بین نظریه تصمیم‌گیری بیشینه‌سازی و رضایت‌بخشی ۴۰ سال بعد جان تازه‌ای در روان‌شناسی پیدا کرد. شوارتز در اثر خود نتیجه می‌گیرد که تصمیم‌گیری بر اساس فرآیند بیشینه‌سازی سود را می‌توان به‌عنوان یک تفاوت فردی در نظر گرفت. در حقیقت نحوه تصمیم‌گیری بر اساس تئوری بیشینه‌سازی و یا رضایت‌بخش چیزی است که بیش از همه به ویژگی‌های فردی تصمیم‌گیرنده مربوط می‌شود تا یک اصل جهانی (ibid: 1179).

اما گسترش گزینه‌ها همیشه اثرات خوبی برای تصمیم‌گیرنده در پی ندارد. شوارتز پیشنهاد کرد که مردم باوجود گزینه‌های محدود، می‌توانند انتخاب بهتری داشته باشند تا وجود گزینه‌های بسیار زیاد و گیج‌کننده. برخلاف پیش‌فرض بسیاری از افراد که وجود تنوع گزینه‌ها منجر به انتخاب بهتر می‌شود، تحقیقات نشان می‌دهد که تصمیم‌گیرندگان بیشینه‌ساز از خود می‌پرسد آیا این نتیجه خوبی است؟ آیا این بهترین نتیجه است؟ (ibid: 1180)

تصمیم‌گیرندگان بیشینه‌سازها رضایت از زندگی، شادی، خوش‌بینی و عزت‌نفس کمتر و پشیمانی و افسردگی قابل‌توجهی نسبت به رضایت‌دهندگان گزارش کردند. اگرچه این مطالعات چیزی در جهت علیت به ما نمی‌گوید، اما ممکن است درحالی‌که انتظار می‌رود استراتژی تصمیم‌گیری بیشینه‌سازی به‌طور منطقی نتایج بهتری نسبت به یک استراتژی رضایت‌بخش داشته باشد، نتایج بدتری به همراه داشته است. مطالعات در این زمینه نشان می‌دهد که به حداکثر رساندن به‌طور معنی‌داری با کمال‌گرایی همبستگی دارد.

همبستگی هر یک از این معیارها با شادکامی و عزت نفس در مطالعات شوارتز کاملاً متفاوت بود. به طوری که شادی با بیشینه سازی همبستگی منفی و با کمال گرایی همبستگی مثبت داشت؛ از طرف دیگر عزت نفس با بیشینه سازی همبستگی منفی و با کمال گرایی همبستگی نداشت (ibid: 1184).

بر اساس اطلاعات به دست آمده در مطالعات تجربی می توانیم به این نتیجه برسیم که افرادی که با رویکرد بیشینه سازی مطلوبیت روند تصمیم گیری را طی می کنند احتمالاً همیشه از تصمیمات خود راضی نیستند؛ اما در مورد نظریه رضایت بخش چنین گزارش هایی به دست نیامده است. در ادامه می توانیم بگوییم که از آنجایی که مشکل تعدد گزینه ها در روند تصمیم گیری رضایت بخش وجود ندارد اشکال محاسبات حل نشدنی، تعدد معیار و عدم تعیین فایده مدنظر در این نوع از تصمیم گیری مطرح نمی شود. فردی که با رویکرد رضایت بخش به دنبال مطلوبیت است می تواند هر آنچه را که در نظر خود مطلوب می داند اخذ کند. بنابراین بر اساس نظریه فایده گرایی افرادی که در روند تصمیم گیری رضایت بخش حرکت می کنند به محض برخورد با گزینه به اندازه مطلوب، می توانند آن را به عنوان گزینه مورد نظر انتخاب کنند. پس اشکالی که در نظریه فایده گرایی بنتام و میل مطرح می شود با رویکرد رضایت بخش منتفی است.

آنچه در نقدهای نظریه فایده سازی مطرح خواه شد، بیشتر ناظر به امکان چنین اتخاذ چنین تصمیمی از منظر شناختی است؛ اما در جریان تصمیم گیری های روزمره نیز بیشتر افراد بر اساس نظریات اکتشافی دست به تصمیم گیری می زنند همان طور که گیگز نزر به این نکته تصریح خواهد کرد. این مطلب گویای آن است که افراد بیش از آنکه در تصمیم گیری های خود به دنبال بیشینه سازی مطلوبیت باشند، در پی اخذ گزینه به اندازه کافی خوب هستند (استرنبرگ و همکاران، ۱۴۰۱: ۵۳۴). آنچه تعیین کننده روند تصمیم گیری است، موقعیت هایی است که فرد با آن مواجه می شود. تصمیم گیری در خصوص نحوه جراحی بیماری مبتلا به مشکلات قلبی قطعاً باید بر اساس تئوریه بیشینه سازی باشد تا رضایت بخش؛ بنابراین یک جراح قلب لازم است در مورد

تصمیم‌گیری درمان بیماری بر اساس بیشینه‌سازی عمل کند تا رضایت‌بخش.

۴. فایده‌گرایی از منظر نظریات تصمیم‌گیری

در مطالب پیشین، نحوه تصمیم‌گیری از منظر نظریه بیشینه‌سازی و رویکرد رضایت‌بخش موردبررسی قرار گرفت. نکته قابل توجه در اینجا آن است که آیا واقعاً می‌توان فایده موردنظر در نظریات فایده‌گرایانه را به حداکثر رساند. تحقیقات انجام‌شده در علوم‌شناختی، این عمل را غیرممکن می‌دانند. اکثر اشکالات مطرح‌شده در این بخش مبتنی بر نظریه بیشینه‌سازی سود هستند. چراکه فایده‌گرایان ادعا دارند که عملی اخلاقی است که بتواند مطلوبیت، خوشبختی یا دیگر مفاهیم کلیدی در نظریات فایده‌گرایانه را به حداکثر برساند؛ بنابراین، بیشتر مطالب این بخش به‌طور مستقیم با نظریه تصمیم‌گیری مبتنی بر بیشینه‌سازی سود مرتبط خواهد بود.

از سوی دیگر، در رویکرد رضایت‌بخش، از آنجا که الگوی تصمیم‌گیری به انتخاب گزینه‌ای محدود می‌شود که فرد در آن احساس رضایت داشته باشد، پیچیدگی‌های محاسبات شناختی و انتخاب بهترین گزینه موضوعیت چندانی پیدا نمی‌کنند. برخی از اشکالاتی که در این بخش مطرح می‌شود، به نظرات گیگزرنر (۲۰۰۸) برمی‌گردد که دیگر فیلسوفان نیز در پاسخ به آن‌ها به دفاع از رویکردهای پیامدگرایانه پرداخته‌اند. باین‌حال، این پاسخ‌ها به‌طور مختصر ارائه‌شده و تمامی ابعاد فلسفی بحث را دربر نمی‌گیرند؛ بنابراین ضروری است که با توجه به اشکالات و پاسخ‌های مختلف، جوانب و پیامدهای فلسفی این بحث به‌طور دقیق‌تر مورد بازخوانی و تحلیل قرار گیرد.

۴-۱. چالش‌های شناختی و محاسباتی در نظریه‌های فایده‌گرایانه

در میان نظریات فایده‌گرایی، رویکرد بن‌تام اصلی‌ترین هدف نقد موردنظر است. مطابق نظریه بن‌تام، لازم است در هر موقعیت اخلاقی، کنش مربوطه به گونه‌ای باشد که بیشترین سود را برای افراد مربوط داشته باشد؛ به عبارت دیگر در هر موقعیتی اخلاقی لازم است که چنین محاسبه‌ای صورت گیرد و تمام عناصری که بن‌تام در نظریه خود برای فایده مطرح

می‌کند مورد محاسبه قرار گیرد و در نهایت اگر آن عمل بازدهی مورد نظر را داشته باشد، آنگاه مطلوب تلقی می‌شود؛ اما این سخن از منظر علوم شناختی چندان سخن صحیحی به نظر نمی‌آید.

به نظر می‌رسد که تصمیم‌گیری در چارچوب نظریه فایده‌گرایی با فرآیند بیشینه‌سازی سود در علوم شناختی شباهت دارد. افرادی مانند جرمی بنتام بر این باور بودند که می‌توان سود را در تمامی سطوح به حداکثر رساند و از نظر اخلاقی چنین فرآیندی را معادل با امر خوب تلقی می‌کردند؛ اما پرسش اساسی این است که آیا از دیدگاه علوم شناختی، چنین هدفی در عمل قابل دستیابی است؟ اشکال اصلی اینجاست که آیا یک عامل اخلاقی می‌تواند در یک لحظه، تمام ابعاد و پیامدهای ممکن یک کنش را ارزیابی کند و در نهایت، عملی را انتخاب کند که بیشترین سود را به همراه داشته باشد؟ بررسی‌ها نشان می‌دهد که این فرآیند بیشینه‌سازی سود، در عمل غیرممکن است و تنها در سطح نظری قابل توضیح است. دلیل این ادعا در محدودیت‌های شناختی و محاسباتی نهفته است که در ادامه به آن خواهیم پرداخت.

گیگرنز استدلال می‌کند که محاسبات مورد نیاز برای تصمیم‌گیری بر اساس نظریه فایده‌گرایی، از لحاظ عملی غیرممکن هستند. او برای توضیح این مسئله از مثال بازی شطرنج استفاده می‌کند. در این بازی، هر بازیکن در هر نوبت حدود ۲۰ حرکت احتمالی دارد. از آنجا که بازیکن مقابل نیز باید حرکات خود را بر اساس این انتخاب‌ها تنظیم کند، تعداد گزینه‌های قابل تصور به سرعت افزایش می‌یابد. با ضرب این احتمالات در تعداد حرکات بازی، به عددی بالای ۳۰ میلیون حالت ممکن می‌رسیم. این حجم از محاسبات، حتی برای پیشرفته‌ترین ماشین‌ها نیز غیرقابل حل است. ذهن انسان نیز به‌طور طبیعی توانایی بررسی چنین پیامدهایی را ندارد.

این چالش در زندگی روزمره نیز به شکل بارزی مشاهده می‌شود. اگر انسان‌ها بخواهند پیامدهای همه کنش‌های خود را به‌طور دقیق محاسبه کنند، با وضعیتی مشابه شطرنج اجتماعی روبرو خواهند شد؛ وضعیتی که در آن تعداد تعاملات، پیچیدگی‌ها و

عوامل متغیر بسیار زیاد است. گیگزرنز نتیجه می‌گیرد که چنین محدودیت‌های محاسباتی نشان می‌دهند که فایده‌گرایی تنها می‌تواند در شرایط محدود و با چشم‌اندازی کوتاه‌مدت معنادار باشد؛ اما در شرایط پیچیده و بلندمدت، این نظریه نه تنها به عنوان یک نظریه هنجاری قابل دفاع نیست، بلکه حتی نمی‌تواند به عنوان یک تئوری توصیفی معتبر عمل کند (Gigerenzer, 2008: 22).

اگرچه گیگزرنز در اثر خود به صورت کلی به این اشکال پرداخته است، اما لازم است در اینجا تبیین جدیدی صورت گیرد. به نظر می‌رسد نوک پیکان در این اشکال متوجه فایده‌گرایی کنش‌محور باشد. در فایده‌گرایی کنش‌محور شخص لازم است که در هر موقعیت اخلاقی تمامی پیامدهای ممکن را محاسبه کند و همین امر پاشنه آشیل فایده‌گرایان خواهد شد. چراکه همان‌طور که ذکر آن رفت اساساً محاسبه تمامی پیامدهای فعل در هر موقعیتی ممکن نیست؛ اما در فایده‌گرایی قاعده‌محور چه‌بسا بتوانیم با ایجاد محدودیت‌های خاصی در تعریف یک قاعده و با ملاحظه پیامدهای خاص آن، وجود فایده حداکثری را در قوانین اخلاقی مشخص کنیم و با وجود فرصت تأمل و تفکر بیشتر چنین امری ممکن باشد. شبیه به چنین تفسیری در کلام سانس‌تاین که از منتقدین گیگزرنز است نیز قابل مشاهده است.

سانس‌تاین نیز در مقاله خود اشکال گیگزرنز را بر دامنه محدودی از نظریات اخلاقی وارد می‌داند و حتی در مورد نظریه خاص نیز آن را قابل تفسیر می‌بیند. او معتقد است که گیگزرنز از پیچیدگی استدلال اخلاقی غافل شده است و در عین حال سانس‌تاین وجود محاسبات اخلاقی در نظریات نتیجه‌گرایانه را مسئله‌ای بحث‌برانگیز می‌داند. او با گیگزرنز هم‌نظر است که دشواری‌های شناختی در محاسبه پیامدهای اعمال اجتماعی وجود دارد و از طرفی انسان‌ها توانایی‌های شناختی محدودی دارند که سبب می‌شود نتوانند تمامی نتایج را محاسبه کنند؛ اما همچنان بر این باور است که کاوش گیگزرنز در مسائل اخلاقی، رویکردهای پیچیده و مختلف در نظریات نتیجه‌گرایانه را در نظر نمی‌گیرد. از نظر سانس‌تاین نتیجه‌گرایی را می‌توان در رویکردهای مختلف مشاهده کرد و فایده‌گرایی تنها یکی از

نظریات نتیجه گرایی است که الزام به چنین محاسبات خاص هم حتی در میان نتیجه گرایان مسئله‌ای بحث برانگیز است. از نظر او هنگامی که گیگز نزر از محدودیت‌های نظریه‌های پیشینه‌سازی و حتی نتیجه گرایی صحبت می‌کند، به نظر می‌رسد که تحت یک خوانش خاص از نتیجه گرایی بحث می‌کند. بنابراین گزارش گیگز نزر از نظریات اخلاقی، پیچیدگی و تنوع آن‌ها را در نظر نمی‌گیرد (Sunstein, 2008: 29-30).

از دیدگاه درایور و لوب، نقد گیگز نزر مبتنی بر این ایده است که نتیجه گرایی تنها زمانی می‌تواند راهنمایی معتبری برای کنش‌های اخلاقی ارائه دهد که بهترین عمل توسط فرآیندهای شناختی تعیین شود. بر این اساس، گیگز نزر استدلال می‌کند که چنین فرآیندی در دنیای واقعی غیرممکن است. باین‌حال، درایور و لوب بر این باورند که او تمایزی را که فیلسوفان میان امر نامشخص و نامعین ترسیم کرده‌اند را نادیده می‌گیرد. به‌زعم آنان، استدلال گیگز نزر صرفاً نشان می‌دهد که انسان‌ها قادر به محاسبه پیامدهای دقیق نیستند؛ اما این استدلال نمی‌تواند وجود بهترین پیامد در عالم واقع را نفی کند؛ به عبارت دیگر، هرچند ما توانایی محاسبه یا تشخیص این پیامدها را نداریم، اما این امر لزوماً به معنای عدم وجود آن‌ها نیست (Driver & Loeb, 2008: 31).

درایور و لوب معتقدند تا زمانی که بهترین پیامد برای بیشترین تعداد افراد وجود داشته باشد، نظریه‌های نتیجه گرا از جمله فایده گرایی می‌توانند همچنان به عنوان نظریه‌های هنجاری معتبر باقی بمانند و دستورات اخلاقی ارائه دهند. باین‌حال، به نظر می‌رسد این دفاع از نظریه نتیجه گرایی با چالش‌های جدی مواجه است. اگر فرض کنیم بهترین پیامد ممکن وجود دارد، اگر فاعل اخلاقی نتواند در موقعیت‌های واقعی آن را شناسایی یا در نظر بگیرد، چنین پیامدی برای او عملاً دست‌نیافتنی خواهد بود. در نتیجه، وجود یا عدم چنین پیامدی برای فاعل اخلاقی تفاوتی نخواهد داشت.

علاوه بر این، ادعای درایور و لوب مبنی بر اینکه صرف وجود بهترین پیامد برای شکل‌گیری یک نظریه هنجاری کافی است، جای تردید دارد. چرا که هدف اصلی یک نظریه هنجاری، ارائه دستورالعمل‌های عملی برای کنش اخلاقی است. نظریه‌ای که تنها در

نقد دیدگاه فایده‌گرایی با نظر به اشکالات گیگزرنر در علوم‌شناختی؛ میراحمدی و فاضلی | ۲۹۳

سطح انتزاعی قابل تصور باشد، اما در عمل نتواند راهنمایی واقعی برای فاعل اخلاقی ارائه دهد، نمی‌تواند به‌عنوان نظریه‌ای هنجاری در نظر گرفته شود. ازاین‌رو، توانایی نظریه اخلاقی برای انطباق با محدودیت‌های شناختی و عملی عامل اخلاقی چالشی اساسی در اعتبار آن به شمار می‌آید.

دراپور و لوب استدلال می‌کنند که نتیجه‌گرایان میان ارائه معیارهای اخلاقی و رویه‌های تصمیم‌گیری تمایز قائل می‌شوند، اما گیگزرنر این تمایز را نادیده گرفته است. به عقیده آنان، اکثر نتیجه‌گرایان ازجمله فایده‌گرایان، نتیجه‌گرایی را به‌عنوان یک رویه تصمیم‌گیری محاسباتی که در تمام موقعیت‌های اخلاقی قابل اجرا باشد، در نظر نمی‌گیرند. دراپور و لوب به‌طور خاص اشاره می‌کنند که فایده‌گرایان، آرمان‌های هنجاری خود را در سطح معیارهای اخلاقی معرفی می‌کنند و نه در سطح عملیاتی که به شکل رویه تصمیم‌گیری پیچیده در هر موقعیت به کار گرفته شود (Driver & Loeb, 2008: 34).

در پاسخ به این پرسش که نظریه‌هایی که تنها در برخی موقعیت‌های اخلاقی کاربرد دارند، چه مسئله‌ای را حل می‌کنند، دراپور و لوب تأکید می‌کنند که هیچ‌یک از فیلسوفان نتیجه‌گرا توصیه نمی‌کنند که همواره از یک روش تصمیم‌گیری پیچیده مبتنی بر پیامدگرایی برای تعیین کنش‌های اخلاقی استفاده شود. آن‌ها اشاره می‌کنند که جرمی بنتام، باوجود ارائه توضیحات دقیق درباره رویکردهای پیچیده محاسباتی در نظریات فایده‌گرایانه، تصریح کرده است که این فرآیند نباید در هر موقعیت اخلاقی انتظار رود. به گفته آنان، بنتام در این زمینه تنها نبود؛ فیلسوفانی مانند میل، سيجویک و حتی مور نیز به این نکته اذعان داشتند که رویه‌های تصمیم‌گیری نباید در همه موارد دنبال شوند (Driver & Loeb, 2008: 35).

بااین‌حال، پاسخ دراپور و لوب به نظر می‌رسد که قانع‌کننده نیست. بر اساس تقریری که فایده‌گرایان کلاسیک مانند بنتام و میل از مفهوم فایده و نحوه محاسبه آن ارائه کرده‌اند، همان‌گونه که گیگزرنر استدلال می‌کند، محاسبه پیامدهای اخلاقی در هیچ‌یک از موقعیت‌های واقعی امکان‌پذیر نیست. یک عامل اخلاقی نمی‌تواند در شرایط پیچیده‌ای

که گیگز نزر آن را به عنوان شطرنج اجتماعی توصیف می کند، تمام پیامدهای ممکن را محاسبه و بر اساس آن عمل کند. حتی اگر بپذیریم که فاعل اخلاقی در تمام موقعیت ها به صورت محض بر اساس نظریات تصمیم گیری مانند بیشینه سازی سود عمل نمی کند، همچنان نمی توانیم فقدان امکان محاسبه بهترین پیامد ممکن را از سوی فایده گرایان توجیه کنیم. در نتیجه، این کاستی همچنان یکی از چالش های جدی در نظریات نتیجه گراییه باقی می ماند.

۴-۲. ابهام در تعریف فایده و پیامدهای آن در نظریه فایده گرایی

گیگز نزر در مقاله خود اشکال دیگری را متوجه نظریات پیامد گراییه، به ویژه فایده گرایی، می داند که مربوط به نبود شفافیت در تعریف فایده است. او استدلال می کند که همان طور که در حوزه های دیگر نمی توان به یک معیار واحد و مورد توافق برای ارزیابی یک پدیده دست یافت، در نظریه های فایده گراییه نیز نمی توان به معیار دقیقی برای محاسبه فایده رسید. به عنوان مثال، او به بحث طراحی بهترین آکوستیک برای یک سالن کنسرت اشاره می کند و بیان می دارد که حتی در این زمینه، اختلاف نظرهای اساسی میان متخصصان وجود دارد. این اختلافات نشان می دهند که برای بسیاری از مفاهیم، از جمله فایده، نمی توان به تعریف یا چارچوبی رسید که برای همه مورد قبول باشد.

از دیدگاه گیگز نزر، چنین نبود شفافیتی در نظریه های فایده گراییه منجر به چالش هایی اساسی در تعیین معیارهای محاسبه فایده می شود. وقتی معیاری دقیق و مشخص برای تعریف فایده وجود نداشته باشد، فرآیند محاسبه پیامدها و اتخاذ تصمیمات بر اساس آن نیز بی اعتبار خواهد شد. به همین دلیل، او نتیجه می گیرد که در بسیاری از موقعیت های اخلاقی، فایده گرایان نمی توانند یک معیار عملیاتی و دقیق ارائه دهند که برای محاسبه فایده در دسترس باشد و بتواند کنش های اخلاقی را به صورت هنجاری هدایت کند (Gigerenzer, 2008: 23).

به نظر می رسد که بنتام و بیش از او میل در معرض این اشکال هستند. میل با معرفی مفاهیم انتزاعی همچون خوشبختی، درک و تصور دقیق مفاهیم اخلاقی را دشوارتر ساخت.

گیگزور در نقد خود تأکید می‌کند که در نظریه‌های فایده‌گرایانه، به دلیل تعریف مبهم و غیرشفاف مفهوم مطلوبیت، امکان دستیابی به یک معیار دقیق برای محاسبه آن وجود ندارد. این نقد به‌ویژه در نظریه میل کاملاً صدق می‌کند. برای مثال، اگر عامل اخلاقی بخواهد بر اساس نظریه میل عمل کند، نخستین پرسشی که با آن روبرو می‌شود این است که چگونه باید مفهوم خوشبختی را به حداکثر برساند؟ آیا اساساً تبیین مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده خوشبختی امکان‌پذیر است؟ عامل اخلاقی چگونه می‌تواند پیامدهای احتمالی یک کنش را محاسبه کرده و فعلی را انتخاب کند که به نحو حداکثری خوشبختی را به ارمغان آورد؟ ابهام موجود در مفاهیم کلیدی نظریه فایده‌گرایانه به حدی است که عامل اخلاقی در موقعیت‌های مختلف، حتی در بهترین شرایط، قادر به محاسبه و شناسایی پیامد بهینه نخواهد بود.

درایور و لوب پاسخی متفاوت به این اشکال ارائه می‌دهند. به‌زعم آن‌ها، اگرچه معیار بیشینه‌سازی سود می‌تواند راهنمایی مناسبی برای تعیین فعل اخلاقی ارائه دهد، اما نیازی نیست که این معیار به‌عنوان یک رویه عملی برای تصمیم‌گیری در موقعیت‌های اخلاقی مورد استفاده قرار گیرد. آن‌ها بر این باورند که در شطرنج اجتماعی، اگرچه حرکات بسیاری ممکن است وجود داشته باشند، اما بیشتر این حرکات، چه در زمینه یک اقدام خاص و چه در ارتباط با مفاهیم فایده‌گرایی قاعده‌محور، اساساً بی‌ارتباط یا بی‌اهمیت‌اند و نیازی به در نظر گرفتن آن‌ها نیست.

به نظر درایور و لوب، یک عامل اخلاقی می‌تواند با اطمینان منطقی تصمیم بگیرد که کشتن کودک همسایه نمی‌تواند به پیامدهای مطلوب منجر شود، بدون اینکه نیازی باشد احتمالاتی دور از ذهن، مانند اینکه این کودک در آینده به هیتلر تبدیل شود، در محاسبات او لحاظ شود. آن‌ها معتقدند که احتمالاتی مانند اثر پروانه‌ای یا دیگر موارد بسیار نادر، آن‌چنان دور از واقعیت‌اند که در تصمیم‌گیری‌های عملی نیازی به نگرانی در مورد آن‌ها نیست. از این رو، پیچیدگی محاسباتی نظریه فایده‌گرایی را نباید به‌عنوان اشکالی بنیادین در نظر گرفت (Driver and Loeb, 2008: 36).

به نظر می‌رسد این پاسخ همچنان نمی‌تواند به‌طور کامل اشکالی را که به رویکرد میل وارد است، رفع کند. هنگامی که عامل اخلاقی مکلف می‌شود تا فعلی را برگزیند که بیشترین میزان خوشبختی را به ارمغان آورد، ابهام ذاتی موجود در این تکلیف به‌اندازه‌ای است که عامل قادر به درک دقیق فعل موردنظر و پیامدهای آن نخواهد بود. حتی اگر بپذیریم که عامل اخلاقی نیازی به محاسبه پیامدهای بسیار دور از ذهن، مانند موارد مرتبط با اثر پروانه‌ای ندارد، همچنان ابهام مفهومی در کلیدواژه خوشبختی مانعی جدی به شمار می‌آید. این ابهام نه‌تنها تعریف دقیق خوشبختی را دشوار می‌سازد، بلکه محاسبه پیامدهایی را که می‌تواند به بیشینه‌سازی آن منجر شود نیز عملاً غیرممکن می‌کند. در نتیجه، ابهام در تعریف مفاهیم اساسی مانند خوشبختی، نظریه فایده‌گرایانه را با چالشی جدی مواجه می‌سازد و توانایی آن در ارائه راهنمایی عملی و روشن برای عامل اخلاقی را محدود می‌کند.

۴-۳. چالش چندمعیاری بودن فایده در نظریه فایده‌گرایی

نکته دیگر در خصوص نقدی که به نظریه فایده‌گرایی وارد می‌شود آن است که باوجود اهداف یا معیارهای متعدد، عملاً بیشینه‌سازی فایده لازم است متأثر از تمامی این معیارها باشد و همین امر سبب می‌شود فایده مدنظر به نتیجه نرسد. به‌عنوان مثال مفهوم خوشبختی می‌تواند در عین حال وابسته به چند معیار خاص و چند شخص خاص باشد و در صورت تصور چنین فرضی دیگر نمی‌توان آن را یک نوع خاص دانست و بنابراین نمی‌توان همه آن را به حداکثر رساند (Gigerenzer, 2008: 23).

دراپور و لوب با بیان مثالی از اقتصاد رفتاری درصدد پاسخ به این اشکال برآمدند. در خرید سهام در بازار بورس هدف سرمایه‌گذاران کسب بیشترین مقدار سود است و همواره در مورد این که کدام سهم بیشترین بازده را خواهد داشت اختلاف نظر وجود دارد. بر همین اساس بسیاری از مشاوران مالی توصیه می‌کنند سرمایه‌گذاران سبد خرید خود را از سهم‌های متنوع پر کنند تا ریسک در معاملات به حداقل برسد و شانس بازدهی مطلوب افزایش پیدا کند. این راهکار همان کاری است که افراد معمولی نیز انجام می‌دهند. درواقع

افراد با انتخاب گزینه‌های رضایت‌بخش سبد خرید خود را پر می‌کنند هرچند تمام این گزینه‌ها بیشترین میزان سود را به ارمغان نیاورد. به گفته درایور و لوب این بدان معنا نیست که هدف فرد بیشینه‌سازی نباشد، بلکه به دلیل عدم تشخیص اینکه کدام سهم بیشترین مقدار سود را به همراه دارد، آن‌ها مجبورند دست به چنین کاری بزنند. تحت این شرایط عدم قطعیت معرفتی، نمی‌توان تنها یک کالا را انتخاب کرد و با آن کار کرد. در اخلاق نیز مانند خرید سهام اغلب بهتر است فرد سبد خرید خود را پر کند؛ یعنی دست به انتخابی متنوع از گزینه‌های اخلاقی که به سود رضایت‌بخش منتهی می‌شود بزند؛ بنابراین صرف عدم قطعیت معرفتی به اینکه دقیقاً چه کاری به بیشترین میزان سود و خیر منتهی می‌شود دلیلی بر نخواستن بیشینه‌سازی سود نیست (Driver and Loeb, 2008: 38).

در نهایت چیزی که گیگزرنر به دنبال آن است، تبعیت از اکتشافی‌ها در مسیر افعال اخلاقی است. مطابق با نظر او از آنجایی که محاسبه پیامدها در موقعیت‌های اخلاقی امری نشدنی است بر ما لازم است که با تکیه بر اکتشافی‌ها، کنش متقابل را انجام دهیم. اکتشافی‌ها در نظریات تصمیم‌گیری مطابق با رویکرد رضایت‌بخش هستند و برخلاف رویکرد بیشینه‌سازی، نیازی به انجام محاسبات پیچیده ندارد. بر همین اساس او در مقاله خود به تفصیل بر نقش محیط‌های اجتماعی بر ایجاد اکتشافی‌های اجتماعی می‌پردازد. او در مورد ساخت اکتشافی‌های اجتماعی، نقش نهادهای مربوطه را بیش از هر چیز برجسته می‌کند و معتقد است برای تولید افعال اخلاقی در سطح جامعه بیش از هر چیز نیازمند آن هستیم که نهادهای اجتماعی به سمتی حرکت کنند که به‌طور خودکار افراد جامعه به سمت فعل اخلاق سوق داده شوند. این حرکت به سمت فعل اخلاقی از دریاچه اکتشافی‌های اجتماعی انجام می‌شود و به همین خاطر در مقاله او بسیار مورد تحلیل قرار گرفته است.

نتیجه‌گیری

در این پژوهش سعی شد با تبیین و بازتقریر مؤلفه‌های مهم فایده‌گرایی در نظریات فیلسوفان فایده‌گرا، اشکالاتی که گرد گیگزرنر در مقام نقد نظریات پیامد‌گرا عنوان کرده

بود، مورد بررسی قرار گیرد. همچنین با تبیین دو رویکرد اصلی در نظریات تصمیم‌گیری سعی شد تا نحوه ارتباط نظریات تصمیم‌گیری با ارکان اصلی فایده‌گرایی از منظر علوم شناختی و روان‌شناسی شناختی مورد تبیین بیشتری قرار گیرد و اشکالات گیگزرنز به نحو بهتری فهم شود.

مطابق با بیان اجمالی گیگزرنز، فایده‌گرایی چند جهاتی شناختی مورد اشکال است. اول آنکه ذهن انسان و حتی ماشین‌های مبتنی بر هوش مصنوعی توان محاسبات پیچیده‌ای که در فایده‌گرایی مورد انتظار است را ندارد. اساساً شطرنج اجتماعی برای ذهن‌ها و حتی ماشین‌ها از لحاظ محاسباتی غیرقابل حل است. دوم از آنجایی که در تعیین مفهوم خیر یا لذت همواره اختلاف نظر وجود دارد، در انجام محاسبات شناختی نمی‌توان به جمع‌بندی مطلوبی رسید و همین امر سبب می‌شود که فرد نتواند خیر را بیشینه کند. اشکال بعدی که از سوی گیگزرنز مطرح شد آن است که از آنجا که مفهوم خیر، خوشبختی یا هر چیزی که مرادف است همواره وابسته به چند نفر است، عامل اخلاقی نمی‌تواند در موقعیت‌های اخلاقی با در نظر گرفتن تمامی پیامدها برای تمام افراد آن را به حداکثر برساند. همان‌طور که در شطرنج اجتماعی چنین محاسباتی ممکن نیست. در پایان نیز چنین به نظر می‌رسد که عمل اخلاقی هم به نحو هنجاری و هم به نحو توصیفی مبتنی بر اکتشافی‌ها است.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارد.

ORCID

Shamsodini
Shamsodini

<https://orcid.org/0000-0002-6240-2780>

<https://orcid.org/0009-0000-8105-3187>

منابع

- استرنبرگ، رابرت جی. استرنبرگ، کارین (۱۴۰۱). *روانشناسی شناختی*. ترجمه سید کمال خزاری و الاهی حجازی. تهران، انتشارات سمت. چاپ چهارم.
- شیرزاد، پیک حرفه (۱۳۹۲). «خطرهای خیرخواهی: تبیین و تحلیل اصل بیشینه‌سازی خیر در اخلاق هنجاری و نقد جان رالز بر آن». *نشریه فلسفه*، ۱۱ (۱): ۱۲۵-۱۴۴.
- کاوندی، سحر. جاهد، محسن. ارشدی بیدگلی، محمدحسین (۱۳۹۳). «مشکل محاسبه در فایده‌گرایی؛ نقد و بررسی نظریه جی. جی. سی اسمارت»، *پژوهش‌های فلسفی* ۸ (۹۳)، ۱۹۵-۲۱۶.

References

- Bentham, J (2000). *An introduction to the principles of morals and legislation* (Batoche Books, 1781). Kitchener, ON: Batoche Books.
- Borchert, D. M (2006). Sidgwick, Henry. In *Macmillan Encyclopedia of Philosophy* (2nd ed.). Macmillan.
- Briggs, R. A (2023). Normative theories of rational choice: Expected utility. In E. N. Zalta & U. Nodelman (Eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/entries/rational-choice-theories/>
- Chappell, T., & Crisp, R (1998). Utilitarianism. In *The Routledge Encyclopedia of Philosophy*. Taylor and Francis. Retrieved April 24, 2024.
- Driver, J., & Loeb, D (2008). Moral heuristics and consequentialism. In M. S. Gazzaniga (Ed.), *Moral psychology, Volume 2* (pp. 31-40). London: MIT Press.
- Driver, J (2009). The history of utilitarianism. In *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Retrieved from <https://plato.stanford.edu/entries/utilitarianism-history/>
- Edwards, W (1954). The theory of decision making. *Psychological Bulletin*, 51(6), 380-417. <https://doi.org/10.1037/h0061792>
- Gigerenzer, G (2008). Moral intuition = fast and frugal heuristics? In M. S. Gazzaniga (Ed.), *Moral psychology, Volume 2* (pp. 1-26). London: MIT Press.
- Iyengar, S. S., & Lepper, M. R (2000). When choice is demotivating. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(6), 995-1006. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.79.6.995>
- Hinman, L. M (2008). *Ethics: A pluralistic approach to moral theory* (4th ed.). University of San Diego.
- Mill, J. S (2001). *Utilitarianism* (Batoche Books, 1863). Kitchener, ON: Batoche Books.

- Rachlin, H., Battalio, R., Kagel, J., & Green, L (1981). Maximization theory in behavioral psychology. *The Behavioral and Brain Sciences*, 4, 371-417. <https://doi.org/10.1017/S0140525X00008743>
- Schwartz, B., Ward, A., Monterosso, J., Lyubomirsky, S., White, K., & Lehman, D. R (2002). Maximizing versus satisficing: Happiness is a matter of choice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(5), 1178-1197. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.83.5.1178>
- Simon, H. A (1956). Rational choice and the structure of the environment. *Psychological Review*, 63(2), 129-138. <https://doi.org/10.1037/h0042769>
- Simon, H. A (1960). *The new science of management decision*. New York: Harper Press.
- Smart, J. J. C (1973). *Utilitarianism: For and against*. Cambridge University Press.
- Sunstein, C. R (2008). Fast, frugal, and (sometimes) wrong. In M. S. Gazzaniga (Ed.), *Moral psychology, Volume 2* (pp. 27-30). London: MIT Press.

References [In Persian]

- Kavandi, Sahar, Jahed, Mohsen, and Arshadi Bidgoli, Mohammad Hossein. "The Calculation Problem in Utilitarianism: A Critique and Review of J.J.C. Smart's Theory." *Philosophical Researches*, No. 93, Vol. 8 (2014): 195–216. [In Persian]
- Sternberg, Robert J., and Sternberg, Karin. *Cognitive Psychology*, translated by Seyyed Kamal Khezari and Elaheh Hejazi. Tehran: SAMT Publications, 2022 (Fourth Edition). [In Persian]
- Shirzad, Peak-Herfeh. "The Dangers of Benevolence: Explanation and Analysis of the Principle of Maximizing Good in Normative Ethics and John Rawls' Critique of It." *Philosophy Journal*, Vol. 11, No. 1 (2013): 125–144. [In Persian]

استناد به این مقاله: میراحمدی، سید مهدی، فاضلی، سید احمد. (۱۴۰۴). نقد دیدگاه فایده‌گرایی با نظر به اشکالات گیگزور در علوم‌شناختی، فصلنامه علمی حکمت و فلسفه، ۲۱(۸۲)، ۲۶۷-۳۰۰. doi: 10.22054/wph.2025.80219.2247

Hekmat va Falsafeh (Wisdom and Philosophy) is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.